

Մ Ա Ս Ի Ս

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

35րդ ՏԱՐԻ

1886 ՄԱՅԻՍ 17

ԹԻԻ 3822

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ 17 ՄԱՅԻ

ԱԶԳ

Կը ծանուցանենք մեր ընթերցողաց թէ ՍԻՄՕՆԷ ԵՒ ՄԱՐԻ հետաքրքրաշարժ վէպին, որուն երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ և վեցերորդ հատորներն առանձին տետրով տրուած են «Մասիս»ի բաժանորդաց, առաջին և երկրորդ հատորներն ևս սկսած են հրատարակուիլ «Արեւելք»ի տպարանէն: Առաջին տետրն հրատարակուած է արդէն և կը գտնուի ամեն գրավաճառացքով, ի գին 20 փարա: Տպագրութիւնը կանոնաւորապէս պիտի շարունակուի տետր առ տետր: Անոնք որ պահած չեն վերջին չորս հատորներն, կրնան գնել զայնս «Արեւելք»ի խմբագրատունէն:

ԱՐԹԱՆԱՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԲՈՆԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Գ.*

30.— Բռնի զպրոց խրկել մանուկները: Ահա մի ուրիշ եղերերգութիւն, որի մէջ մանուկ-աշակերտը երեւան կ'ենէ մեզ զըրկուած իւր ինքնաշարժանութիւնը: Տխուր տեսարան մ'է սա, որի վրայ պէտք է աւելի հետաքրքրութեամբ նայինք: Մանուկ-աշակերտն՝ անտարակոյս տակաւին չը մոռնալով երէկի քաղաքական և տխուր յիշատակները, կը յորձէ գոնեա քանի մ'օր հեռի կենալ Դաստիարակի կամ Ուսուցչի անախորժ ներկայութենէն: Նա՝ որի ինքնաշարժանութիւնն միմիայն անկախ պայմանների տակ կ'աճի, ամէն բողբոջէ մէկ մէկ հրապոյր ներշնչելով, իւր սեպհական հեղինակութիւնով կը դատէ թէ, մանուկ մը թէպէտ եւ տկար է, սակայն սահմանուած չ'է մեքենայի մը պէս դառնալու «հզօրին» ձեռքը: Ուստի, կ'որոշէ՝ (թէպէտ մեր ծնողները մանուկներին այս կարգի որոշումներն բնաւ չ'են յարգեր, մանաւանդ որ երբէք չ'են զիջանիր հետաքրքրուելու թէ անոնք ի՞նչ իրաւացի պատճառներէ առաջ կուգան. բաց ի այս մեր իշխան ծնողներն նմանօրինակ որոշումներն՝ մէկ մէկ լրբութեան նշաններ կը ցուցնեն,) պահ մը թողուլ այն վայրը՝ ուր իրմէն կը խլուի իւր հեղինակութիւնն, ուր կը սահմանափակուին իւր միշտ անմեղ շար-

(*) Տես Մասիս թիւ 3810 և 3817.

րագործող հերոսն —, խոփող, տհաճի, դա-
ժան եւ անայլայլ նայուածքների փոխանա-
կութեամբ իւր զոհին ու կը սպասէ՝ զպրոցի
սեռալին վրայ կանգնած լինելով : Վայր-
կեան մը ետք իւր անխղճահար կիրքերին
յանձնուած է մեր անմեղ զոհը հետեւեալ
նշանաբանով . — Բարեւ, հաճեալ էք, վա-
րդապետ : Շատ բացորոշ է որ կրթական այս-
պիսի բռնապետութեան մը հետեւանքն
(սկզբունքով անօգուտ) խիստ ողբերգական
է եւ խղճամիտ կրթասէրն մինչեւ իսկ ար-
տասութի կաթիլները կը գլորէ այս անուր
յիշատակների ներքեւ . պէտք է բռնի դատա-
բեմը, մի եւ նոյն է այս դատաւճիռներին
հետ . — պէտք է քահանային մը անպարտ
հաշիւին մէջ լաւագոյն խառնել, — պէտք է հա-
շիւին ելնել և օրին մէջ օրօրուել, պէտք է հա-
շիւին փոքր-փոքր փոքր փոքր փոքր : Ասոնք մի և
նոյն տխուր յիշատակներ կը զարթուցանեն
մանուկ-աշակերտին եւ յաւիտենական դա-
տապարտեալներին մէջ :

Գարօցական յարկին, որպէս բանտի մէջ
բռնի ոտը դնող մանուկ — աշակերտն՝ դաս-
տիարակի զաժան նայուածքների տակ ա-
հաբեկ եւ կորագլուխ նստած, չը կրնալով
բնաւ հետաքրքիր հայեացք ձգել իւր շրջա-
կայների վրայ, զուրկ իւր արժանապա-
տութեանէ, անարգուած իւր ընկերների
մէջ, մանկական ամէն հրապոյր խլուած իր-
մէ, հոգեկան տխուր տագնապների եւ
վշտալից մտայնութիւնի մէջ նուաճուած, զուրկ
ծնողների, դաստիարակի, ընկերների եւ
շրջակայների ժպտուն հաղորդակցութիւն-
ների, ծանրալիւ եւ հեղձուցիչ մթնո-
լորտի մը տակ ուժաստատ եղած, եւ ար-
դէն տակաւին չը մարսած ծնողներին եւ
դաստիարակին անխնայ ծեծն եւ անուր
անարգանքն, երբեք չը պսակեր իւր նա-
խապաշարեալ ծնողներին եւ դաստիարա-
կին հակաբնական պահանջն : Ահա այսպիսով
մեր իշխան ծնողներն եւ դաստիարակ-
ներն իշխան բռնապետութեան այս երրորդ
արարուածով ազգին կ'ընծայեն մի երրորդ
հրէշ . . . :

Ճշմարիտ համոզումն է միայն որ հրաշք-
ներ կը գործէ Մանկավարժութեան մէջ,
ըսած եմ իմ նախորդ յօդուածիս մէջ : Մեր
ծնողներն, դաստիարակներ, խնամակա-
լներն եւ կրօն, պաշտօնեայներն՝ պէտք է

սա ճշմարիտ զազաւարն ունենան թէ,
մանուկներն կամ մանուկ — աշակերտներն
մէկ մէկ ինքնուրուէնութիւններ ունենա-
լով, երբեք եւ երբեք չ'են զարգանար
մանկավարժական ճշման մը ներքեւ, այ-
սինքն առանց համոզման : Ուստի, պէտք
է մեր կրթութեան գծերը յարմարցնենք
ուղիղ՝ նոցա հոգեկան, քաղաքական եւ մար-
նական անկախ տրամադրութիւնների հա-
մեմատ : Պէտք է ազատ թողունք դասնոք,
նոցա գործունէութեան նշանաբանն ընելով
միշտ համոզածը :

Արդ, եզրակացնել ուղեւով իմ իշխան
բռնապետութեան երրորդ յօդուածն, կը յոր-
դորեմ մեր ծնողներն, դաստիարակներն,
ուսուցիչներն, խնամակալներն եւ կրօն,
պաշտօնեայներն վարուել իրենց « երթա-
կայների » հետ որպէս իրենց անձերի հետ :
Նկատել զանոնք ընտանեկան երջանկու-
թեան լմաստուն օժանդակներ : Ընդունիլ ի-
րենց նոր սերունդներն իրրեւ ճշմարիտ-մար-
դեր մարդկային սեռին մէջ, եւ նոցա ճա-
կատագրային փայլուն և գնահատելի գոր-
ծունէութիւնը բնաւ չը զոհել իրենց ան-
խղճահար ըստ ինքեան փոքր բռնապետու-
թիւններին, որպէսական կիրքերին, հակա-
բնական պահանջներին եւ նախապաշարուած
ներին :

ՍԻՄՈՆ ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

Վան, 29 Ապրիլ 1886

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Կ Ա Լ Ի Լ Է

Կ Ա Մ

ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԸ

(Շար . նախորդ թուէն եւ վերջ)

Կալիւն, 1592 սեպտեմբերէն մինչեւ 1610
յուլիս, Բատուայի մէջ դասախօսեց . այս
18 տարուան միջոցին տիեզերական ա-
նուն մ' ստացաւ իւր բազմաթիւ գիւտե-
րով, որոց նշանաւորագոյններն յիշենք ան-
ցողակի :

Ջերմալան.— Կ'ըսուի թէ Կալիլէ հնա-
րած է առաջին ջերմալան, որ ի սկզբան
պարզ խողովակ մ'էր ծայրն օդալի գնտիկով
մը, որ երբ տաքնար խողովակին մէջի ջուրը
վեր կը մղէր :

Աստղագիտական հետադիտակ.— Այս գիւ-
տի վրայ կարծիքները կը տարբերին. ոմանք
լիբէրսէյ անուն Հոլանտացիի մը կը վերա-
գրեն թէ ասպակիներու դիպումածական բա-
ղադրութեամբ գտած է զայն, ոմանք Ժա-
գոր Մէցիւ անուն Միտէլպուրկիցի ակնոցա-
գործի մը կ'ուզեն տալ այդ պատիւն, և այլք
Կալիլէի :

Առաջնութեան պատիւն առ ո' դք եւ
պատկանի, զոր չ'ենք կրնար ճշդել, սա ան-
վիճաբանելի է թէ Կալիլէ կատարեալագոր-
ծեց այս գործիքն, այնպէս որ նորա շինած
հեռադիտակով առարկայ մը հազար անգամ
մեծ կ'երեւէր :

Ջննդութեան լրանոյ.— Կալիլէ իւր հեռա-
դիտակը դէպ ի լուսին ուղղելով, տեսաւ
թէ երկրիս արբանեակն, ինչպէս եւ երկ-
նային միւս մարմիններ՝ կատարեալ գըն-
տածեալ չ'էին և ո'չ ալ լոյսն իրենցմէ . ինչ-
պէս նաեւ մակերեւոյթին վրայ բարձրաց-
եալ լեռներ եւ խոռոչացեալ հովիտներ կը
նշմարուէին :

Միւր Կալիլէ.— Հեռադիտակը դարձնելով
Միր Կաթին կոչուած միգամածին վրայ, աս-
տեղագէտն տեսաւ թէ այն սպիտակ հետ-
քըն, որ կը գտնուէր հիւսիսէն ի հարաւ,
միլիոնաւոր արեգականց համախմբութիւն-
ներն էին կամ, ինչպէս կ'ըսէ Միլտոն,
« Յանուած աստեղաց փռչիներ » :

Աբամադը Դուրալէ արբանեակներն.— Կալիլէ
զննելով նաեւ Արամադը մոլորակն, տեսաւ
թէ չորս արբանեակ աստղեր կը դառնային
նորա շուրջ, որպէս լուսինն կը դառնայր երկ-
րագնտիս շուրջն :

Արեգակն.— Կալիլէ առաջին անգամ նըշ-
մարեց արեգական վրայ բիծեր . տխուր
փաստեր, որք կը ցուցնէին թէ երկնային
մարմիններն իսկ անբիծ ու անարատ չ'էին :

Ձանց ընելով այն ամեն զննութիւններն
ու գիւտերն զորս Կալիլէ ըրաւ երկնային
աշխարհի մէջ, գանք մեր պատմութեան :

Այս սքանչելի գիւտեր մղեցին զԿալիլէ
ուսումնասիրել արեգականային կրկին դրու-

թիւններն, — Պտղոմեան եւ Կոպեռնիկ-
եան —, մին արապկեդրոն բոլորակներով և
ծիրիրով մանուածոյ եւ միւսն՝ Կոպեռնիկ-
եան՝ պարզութեամբ և վսեմութեամբ սըր-
տագրաւ :

Ինչպէս ըսինք, նախնիք կը կարծէին թէ
երկիրս անշարժ է եւ կեդրոն տիեզերաց, և
թէ երկնային բոլոր մարմիններ, ընդ որս
եւ արեգակն, կը դառնային նորա շուրջ :

Կալիլէ որովհետեւ յարած էր Կոպեռ-
նիկեան դրութեան, սկսաւ իբր հետող
նկատուիլ Ս. Գրոց դէմ. ուստի ստիպուե-
ցաւ Բատուայէն Ֆիորէնցա մեկնիլ, ուր իւր
ընդունած դրութիւնը կը վարդապետէր ա-
շակերտաց :

Երկնից խուզարկուն իւր գիւտերով շը-
լացեալ եւ աշխատութեանց մէջ ընկղմեալ,
բանի տեղ չ'էր դնէր իւր հակառակորդաց
բանարկութիւններն եւ ո'չ ալ այն փաս-
տերն, կամ վկայութիւններն, զորս յառաջ
կը բերէին Արիստոտելէ, Աստուածաշունչէն
եւ եկեղեցւոյ հայրերէն :

Մեծանուն տասեղագէտն՝ ըստ որում
բարեպաշտ քրիստոնեայ եւ հլու կաթոլիկ՝
կը յուսար թէ իւր հանճարի բնազդումներն
ներելի կը համարուէին իրեն . ի զուր բա-
րեկամներն լուութեան կը յորդորէին զինքն,
ի զուր դիտել կուտային թէ թշնամեաց ա-
հադին բանակ մը կը կազմուի իւր շուրջ :

Կալիլէ ո'չ մէկուն չ'էր անսար . բայց
այնպիսի ժամանակի մէջ կ'ապրէր, յորում
հաւատոյ վերաբերեալ ո'ր եւ է խնդրոյ վը-
րայ պարզ կասկած մ'իսկ բաւական էր հա-
ւատաքննութեան խարոյկն արծարծելու :

Բառ մը միայն — հերետիկոս — եւ ահա
ամեն ինչ վճարեալ էր :

Կալիլէ 1611ին առաջին անգամ ելաւ
Հռովմ գնաց պաշտօնանելու համար զինքն,
ըստ որում Հաւատաքննութեան ատեանն
իրեն դէմ յուզուիլ սկսած էր :

Դոմինիկեան կրօնաւոր մը եկեղեցւոյ բե-
մէն անէծք կարդացած էր Կոպեռնիկի եւ
մասնաւորապէս Կալիլէի վրայ :

Գրաքննիչ Ս. Ժողովն Կոպեռնիկի գրոց
ընթերցումն արգիլած էր, դիտել տալով
թէ « Երկրիս շարժականութեան եւ արե-
գական անշարժութեան մոլոր վարդապե-
տութիւնն հակառակ էր Ս. Գրոց » :

Այս վճռոյն մէջ թէեւ Կալիլէի անունն

յիշուած չէր, բայց առանձին յանդիմանութիւն լած էր. ուստի սփայունեցաւ բաւական ժամանակ լռութիւն պահել եւ չը քարոզել թէ երկիրս կը դառնայ:

Թէ որո՞նք էին այն մաստեր կամ վկայութիւններ, զորս յառաջ կը բերէին Ս. գրքէն, հետաքրքիր ընթերցողաց կը ներկայենք զայնս:

Ա.— « Եւ ասէ Յեսու. կացցէ արեգակն հանդէպ Գաբաւոնի եւ լուսին հանդէպ ձորոյն Ելնայ. եւ կացին արեգակն եւ լուսին ի կայի իւրեանց, մինչեւ հառ Աստուած վրէժ ի թշնամեց նոցա. ո՞չ ապաքէն գըրեալ է այս ի գիրս ուղղութեան. եւ եկաց արեգակն ի մէջ երկնից, եւ ո՛չ խաղաց ընդ արեւմուտս, մինչեւ ցկատարումն աւուր միոյ »: (Յէսու. Ժ. 12. 13):

Բ.— « Բարձաւ արեգակն եւ լուսին եկաց ի կարգի իւրում » (Աճճալոս. Գ. 11):

Գ.— « Եւ այս քեզ նշան ի Տեառնէ, թէ առնիցէ Աստուած զբանդ զայդ, զոր խօսեցաւ. ահաւասիկ ես դարձուցանեմ զըստուեր աստիճանացդ, ընդ որ իջանէ չողդ. զտասն աստիճանաւ տան քոյ, եւ դարձուցից զչողդ զտասնեքումբք աստիճանօքդ: Եւ եւ չողն զտասնեքումբք աստիճանօք, ընդ որս իջեալ էր ստուերին »: (Եսայ. ԼԲ. 7. 8):

Դ.— « Եւ աղաղակեաց Եսայի մարդարէ առ Տէր. եւ դարձաւ ստուերն զտասնեքումբք աստիճանօքն անդրէն յետս, զտասնեքումբք աստիճանօքն Աքաղու »: (Դ. Թափ. Ի. 10. 11):

Ե.— « Երազընթաց է արեգակն, վասն զի ունի արշաւանս ընդ կամարածեւ խորանն երկնից եւ դարձեալ վազվազակի սլացեալ հասանի ի տեղի իւր ի միում աւուր »: (Ա. Եւր. Դ. 34):

1618 ին երեւցած երեք գիսաւորք վերստին թեւադրեցին զՎալիլէ Կոստանիկեան դրութեան եւ երկրիս շարժականութեան վրայ խորհելու:

1630 ին գրեց իւր հուշակաւոր Տրամաթոնիան, նիւթ ընտրելով այն խնդիրներն, որք արգիլուած էին, մասնաւորապէս Կոստանիկեան դրութիւնն:

Այս Տրամաթանութեան մէջ կը ներկայանային երեք խօսակիցք, Սալվիատի, Սալիւրէտօ եւ Սիմբլիչիօ անուամբք, առաջինք Կոստանիկեան դրութեան պաշտպանք եւ

վերջինն Պաղոմեան դրութեան կուսակից:

Վալիլէ ուզած էր ողորմելի եւ խղճալի արարած մը ներկայացնել զՍիմբլիչիօ, կամաւոր անշարժութեան տիպար այդ մարդն:

— « Ուսումնասիրենք բնութիւնը, կ'ըսէ տեղ մը Սալվիատի »:

— « Ինչուս պէ՛տք, կը պատասխանէ Սիմբլիչիօ, յոգնիլը չ'արժեք, ի՞նչ պիտի ընեմ. մեր հայրերն ինչ որ ըսած են, նոյնութեամբ կ'ընդունիմ, անոնց վարդապետութեանց կը հետեւիմ, անոնց խօսածները կը խօսիմ եւ հանգիստ քունս կը քաշեմ »:

Մի ուրիշ տեղ Վալիլէ այդ խեղճ մարդու բերնին մէջ կը դնէ սա խօսքերը.

« Բարեպաշտ քրիստոնեայ մը լինիլն ամեն բան կ'արժէ. սուրբ տգիտութիւնն ամեն բանի տեղը կը բռնէ. ամեն քօզ վեր առնուլ աղէկ չէ »:

Վալիլէի այդ Տրամաթանութիւնն, որ լի է հեգնական եւ կծու ակնարկութեամբք ընդդէմ՝ ռքոլասթիքական վարդապետութեանց, ինչպէս նաեւ խորին հմտութեամբ, ո՛չ միայն երկրիս շարժականութիւնն հաստատող ռքանչելի տիւղերադրութիւն մ'է, այլ նաեւ քննադատութիւն մը ընդդէմ այն անձանց, որ կ'ուզեն խղիւղ ազատ քննութիւնն:

Այս գիրք խղճի սղատութեան թշնամեաց վրայ բանականութեան տարած մի յաղթանակն է:

Տրամաթանութեան հրատարակումն կատարեցուց Վալիլէի թշնամիներն, որք չարախօսեցին զնմանէ թէ յանդգնած է ծաղրել Ուրբանոս Ը. Պապն՝ յանձին այնպիսի պարզամիտ մարդու մը՝ Սիմբլիչիօյի, որոյ տուած խեղճ պատասխանները ծաղրելի էին նոյն իսկ իւր համախոհներուն քով:

Պապն զայրանալով Հաւատաքննութեան ձեռքը մատնեց զՎալիլէ, որ ստիպուեցաւ Հռովմ երթալ սրբանուէր ատենին ներկայանալու համար:

Մեծանուն աստեղագէտն, այն ատեն եօթանասուն տարեկան, թէ՛ն ծեր ու տըկար, Հռովմ հասաւ 1633 յունուար 13 ին եւ ժամանակ մը Թօքանիոյ դեսպանին ապարանքին մէջ վար դրուեցաւ:

« Վերատեսուչ հայրն՝ Լանիօ, կ'ըսէ Վալիլէ առ Ուրնի դրած նամակին մէջ, հե-

տեւեալ օրն եկաւ եւ զիս իւր կառքին մէջ առնելով տարաւ . ձանքան շատ մը հարցումներ կ'ուղղէր ինձ . զիտեղ տալէ յետոյ թէ երկրիս շարժականութեան նկատմամբ ուսուցած վարդապետութիւնս ամբողջ իտալիոյ մէջ գայթակրութիւն սփռած է , յորդորեց որ աշխատիմ զայն փարատելու : Վերատեսուչ հայրն , յառաջ բերած անհրաքելի փաստերուն և մաթեմատիկական ճշգրտութիւններուն դէմ սա միակ պատասխանը կուտար .

« Երկէրս յաւիտեան անշարժ է և ինչպէս , զան ղէ յաւիտեան անշարժ է : »

« Այսպէս խօսակցելով Հաւատաքննութեան պաշտօնատուներ հասանք , ուր վերատեսուչ հայրը ներկայեց զիս փոխանորդ հօր , Վիթրիչի Գերապայծառին : Վերատեսուչն եւ փոխանորդը քաղաքավարութեամբ ուզեցին լսել ինձմէ այն ամեն արդարացուցիչ փաստերս , զոր կրնայի յառաջ բերել Հաւատաքննութեան ատենին առջեւ ի հերքումն ինձ դէմ եղած ամբաստանութեանց . միանգամայն զեկուցին ինձ կանխաւ թէ եթէ երբէք յանցաւոր դատուէի , Ֆատագովութեանցս անզօր լինիլն ընդունած պիտի լինէի : »

Կալիլէ , որ արդէն բանտը դրուած էր , վերջին անգամ յուլիս 20 ին Հաւատքննութեան ատենը ներկայացաւ ի հարցաքննութիւն :

Հետեւեալ ուրբաթ օր (21 յուլիս 1633) , Կալիլէի նկատմամբ Հաւատաքննութեան ատենին արձակած վճիռն հանդիսաւոր կերպով կարդացուեցաւ Սրբուհի Սթեֆանայ վանուց եկեղեցւոյն մէջ , ի ներկայութեան կարդինաներու , եպիսկոպոսաց , վարդապետաց եւ ամբողջ միաբանից :

Դատակնիքն կը վճռէր որ Կալիլէ իւր մօլար վարդապետութեանց համար դատապարտեալ է , բայց նորա կենաց չը պիտի դալջուի , եթէ հանդիսաւոր կերպով յետս կոչէ իւր վարդապետութիւնն եւ խոստովանի թէ երկիրս անշարժ է եւ արեգակն կը դառնայ . միայն բանտարկութեան պիտի դատապարտի այնքան ատեն , որքան ուզէ Ս. Պապն . նաեւ հեղինակած գրքերն պիտի արդիւնին ընթերցումէ :

Սոյն վճռադրոյն ընթերցումէն յետոյ մեծանուն ծերունին իւր բարեկամաց խոր-

հրդով ի ծունր իջած հետեւեալ հռչակաւոր դաւանութիւնը կարդաց բարձրաձայն , զոր ըսել կուտար իրեն Հաւատաքննութեան ատենի անդամոց մին .

« Ես , Կալիլէոս-Կալիլէ , եօթանասնամեայ ծերունի , գերերջանիկ Ս. հարց առջեւ ի ծունր իջած , առաջի աջաց ունեննալով Ս. Աւետարանն , զոր ձեռքերովս կը շօշափեմ , կը խոստովանիմ թէ իբր հերետիկոս դատապարտութիւն կրեցի , ըստ որում գիրք մը հրատարակելով վարդապետած էի թէ արեգակն րիւկէրաց կեդրոնն է եւ չը շարժէր , եւ թէ՛ երկիրն է որ չը շարժէ . . . : Արդ կը մերժեմ , կը նշուեմ եւ կը դատապարտեմ այդ մտորութիւնն . . . Կ'երդնում հրաժարիլ այդ գաղափարէն , չը վարդապետել զայն ո՛չ դրաւոր եւ ո՛չ կինդանի բարբառով եւ չը գտնուիլ այնպիսի ընթացքի մը մէջ , որ կարող է այս մասին կասկած հրաւիրել իմ վրաս . . . նաեւ եթէ երբէք լսեմ կամ ճանչեմ մէկը , որ այդ մտորութեան մէջ ինկած է , կամ կասկածելի կը թուի , պարտաւոր եմ անմիջապէս լուր տալ Սրբազան ատենիս : »

Կը պատմուի թէ Կալիլէ այնու ամենայնիւ երբ ոտքի վրայ ելաւ , ոտքը գետինը զարնելով մրմնջեց . Է քաբ աֆ ֆոֆէ , եւ սակայն (երկիրս) կը շարժի :

Թէեւ հաւանական չէ որ Կալիլէ յոնդրգնած լինի այն անկզ վայրկեանի՝ այնպիսի հանդիսաւոր արարողութեան միջոցին իսկ թշնամանել իւր դատաւորներն , որք անմիջապէս զայն ի մահ կը դատապարտէին , սակայն եթէ այդ խօսքն նորա շրթթունքը չ'արտասանեցին , անշուշտ քանդակուած էր նորա սրտին մէջ :

Հաւատաքննութեան սոսկալի ատենին սահմանած պատիժն թէեւ միշտ ֆիզիքական տանջանք էր , սակայն Կալիլէի համար բարոյական տանջանք սահմանուեցաւ . . . ազատութեան երես չը պիտի տեսնէր :

Ս. Պապի թոյլտուութեամբ նախ Սիէն զրկուեցաւ ուր Բիչչոլոմիլի արքեպիսկոպոսին քով մնաց ժամանակ մը , ապա դեկտ. 11 ին իւր տունն՝ մօտ ի Ֆիօրէնցա , « պայմանաւ սակայն որ առանձին պիտի ապրի , ո՛չ թքի հետ չը պիտի տեսակցի , ո՛չ թքի այցելութիւնը չը պիտի ընդունի » , ի մի բառ մարդու երեսին կարօտ պիտի մնայ :

Առանձնութիւն , գերութիւն եւ իւր թշնամեաց դէմ գրելու անթոյլտուութիւն անտանելի կը կացուցանէին մեծանուն ծերունայն կեանքը :

Կալիլէի երկու աղջկանց մին մեռաւ 1634 ին , եւ երկու տարիէն ետքն ալ իւր աչքերը տկարանալով բոլորովին կուրացան : Մերթ , ցուպ ի ձեռին , առ խարխափ ճանապարհ տուելէ յետոյ ժայռերուն մէջտեղերէն , եւ մերթ , իւր մայրապետ աղջկան ուսին կրթնած՝ պտըտելէ յետոյ իւր պարտիզի ծառերուն տակ , զորս իւր ձեռքով տնկած էր , կը վերադառնար իւր տնակն , որ նորահառչանաց ձայնէն զատ մարդկային ձայն չէր լսեր :

Ո՛չ որ չէր կրնար այցելել մեծանուն կալանաւորին բաց ի այն միակ լրտեսէն , զոր կը զրկէր Հաւատարմութեան ատեանն , տեղեկանալու համար թէ ընկճած և մեղաւմաղձոտութեան մէջ ինկած է :

Վերջացնենք տիեզերահստի նահատակին կենսադրութիւնն յառաջ բերելով նորա մէկ արտաշարժ նամակն , զոր իւր տառապանաց օրերուն մէջ գրած էր բարեկամի մը .

« Գնա սիրական բարեկամիդ աչաց լոյսըն , աւաղ , բոլորովին մարեցաւ . . . անբուժելի է այդ ցաւ . . . : Երկիր , երկինք եւ տիեզերք , զորս զօրմանալի զննութիւններով հաղար անգամ աւելի ընդարձակեցի , քան զոր երեւակայած էին հին դարեր , այժմ փոքրիկ սենեկիս չորս պատերուն մէջ կը սահման սփռակին . . . : Այս է եղեր Աստուծոյ կամքն . այս պէտք է լինի եւ իմս : »

Կալիլէ մեռաւ , 1642 յունուար 8 ին , ի հասակի 78 ամաց :

Յ. ԹԱԹԱՐԵԱՆ

ԵՐԶԱՆԻԿ ՄԱՐԴ ՄԸ

(Շար . նախորդ թուէն)

Ինքնիրենս կ'ըսէի . « Այսչափ կատարելութիւն կարելի չ'է : Այս բացարձակ կատարելութեան երեւոյթին տակ ահագին մոլութիւն մը ծածկուած ըլլալու է » : Բայց որովհետեւ բանը բանէն անցած էր արդէն , չէի կրնար ա'յլ եւս ընկրկիլ . հարսանիքս կատարուեցաւ . միայն առաջին օրերն երկիւղի մէջ ապրեցայ : Գաղտնիքի մը երեւան ելնելուն կ'ապաստէի միշտ : Բայց պարապ տեղը , թամանակն անցաւ , եւ գաղտնիք մը չը գտայ , որովհետեւ բան մը չը կար :

Վասն զի այս կինս արդարեւ կատարեալ էր , եւ այսօր իսկ բացարձակապէս կատարեալ կի'ն մ'է : Ո՛հ , պա՛րոն , չէք գիտեր այս բանս ո՛րչափ վշտացուց զիս : Կին մը՝ որ միշտ ճշդութեամբ կը կատարէ իւր պարտքը , ո՛չ աւելի , ո՛չ պակաս , ասոր ի՛նչպէս բան ըլլալն հասկնալու համար , մարդ աչքով տեսնելու է : Իրեն՝ բնաւ ամենափոքր յանդիմանութիւն մ'ընելու պատճառ մը չ'ունէի . երբէք փոքրիկ քննադատութեան մը տեղի չը տուաւ : Եւ սակայն ես ա'յս ամէնս անմիջապէս չը նըշմարեցի : Ինչպէս որ կը հասկնաք , ես առաջին օրերը տուած էի զինքս բոլորովին տանս մէջ երիտասարդ կին մ'ունենալուն հաճոյից եւ ուրախութեան , հետեւապէս աւելի զբաղեալ էի սրտիս ձայնին լսելու , քան թէ կնոջս սիրտը նայելու : Սակայն կամաց կամաց հանդարտեցայ . եւ երբ նորութեան ջերմութիւնն անցաւ , ա'յն ատեն աւելի միջոց ունեցայ իմ երջանկութեանս տարածութիւնը չափելու : Ա'յն ատեն սկըսայ դիտել Տիկին տ'Արվիլը . . . Ա'յ , անունն ըսի : Կաղաչեմ , մոռցէք զայն . . . : Եւ շուտով նշմարեցի որ այս կինս որոված էր ամէն ըրածն աղէկ ընել : Ինձի համար սէր ունենալ կը թուէր . եւ կրնամ ըսել առանց ունայնամտութեան թէ ամուսնական սէր կը յայտնէր ինձի :

Բայց՝ ես կ'զգայի որ ամուսնական սէր էր այս։ Ես յանցանք չեմ սեպեր այս բանս իրեն։ Միայն այս սէրս երգութեան էր ինձ։ Ես ալ միայն այս սիրոյս կ'սպասէի, եւ սիրտի վշտանայի եթէ ուրիշ տրամադրութեանց մէջ տեսնէի զինքը։ Բայց մեր մէջ չեմ գիտեր ի՞նչ էր այն օրինաւոր բանը՝ որ իմ պակասութեամբս կ'սկսէր թունաւորել իմ երջանկութիւնս։ Ուրիշ կիներ ունին յոգնութեան վայրկեաններ, յորս կը մերժեն կամ չ'են ընդունիր կամովին իրենց ներշնչած զգացումները, կամ կ'ունենան կրից բորբոքներ որ անժամանակ կը յայտնուին։ Այս կինս բնաւ զիս չը ձանձրացուց եւ միշտ լաւ ընդունելութիւն ըրաւ ինձ։ Կը կարծէր իսկ թէ պարտական էր գոհութիւն եւ ուրախութիւն յայտնել ինձ, երբ իմ սէրս եւ գործս ցոյց կուտայի իւրեան։ Եւ այս բանս կ'ընէր, երբ կը տեսնէր որ զինքը չը ձանձրացնելու համար ինքզինքս կը զապէի։ Ես կ'զգայի որ ամէն պարագայի մէջ կը կատարէի իւր պարտքը, այնպէս լաւ կերպով, որպէս պէտք է կատարէ մարդ մը, երբ պարտք մ'է կատարելիքը։

Մի եւ նոյն կատարելութիւնը ցոյց կուտար իւր ընթացիկ կենաց ամէն գործոցը մէջ։ Իւր արդէն ու զարդը՝ մեր վիճակին յարմար, ընտիր էր առանց նշանաւոր ըլլալու։ Սեղանը բաւականասիրութեամբ կը փայլէր, կարասիները լաւ վիճակի մէջ էին, ծառաները բարեկիրթ, ծախքերը ճշդ եալ, ըստ խոհական համեմատութեան կենաց զանազան պիտոյից մէջ։ Եւ արդարեւ այս այսպէս ըլլալու է։ Եւ երբէք խոտորում մը, երբէք քմահաճութիւն մը, վերջապէս բան մը՝ որ խոհական եւ իրաւացի չ'ըլլայ։ Նոյն իսկ հաճոյքն ունէր իւր իրաւացի տեղը մեր կենաց մէջ։ Հարկ էր միջոց միջոց թատրոն, նուագաշանդէսի եւ սլարահանգէսի երթալ։ Բաւական բայց ո՛չ շատ։ Եւ ի՞նչպէս որ կը տեսնէի զանի ինձի հետ, այնպէս կը գտնէի զինքը ամէն մարդու հետ։ Երբեք կապուած իւր հօրն ու մօրը, ի մեծարանօք իւր միւս աղբականաց համար, սիրալիր իւր բարեկամութեան համար՝ այն ալ չափաւորութեամբ, ինչպէս որ վայել է կնոջ մը՝ որն որ նախ իր անձը պարտի իր ամուսնոյն։ Շրջակայեաց աչ-

խարհի յարաբերութեանց մէջ, գթասիրտ թշուառաց համար, առանց խաբուելու սուտ աղքատներէ։ Բարեսէր՝ սակայն հաստատաւիր ծառայից հետ։ Այս ամէնս վերջապէս անտանելի եղաւ ինձ։ Աւելի կ'ընտրէի անոր վրայ տեսնել հարիւրաւոր պակասութիւններ, որոց դէմ կրնայի ինքզինքս պաշտպանել, քան թէ բաղխիլ միշտ այս անողորմելի կատարելութեան՝ որուն դէմ ապագինեալ էի բոլորովին։

Տարիներով մրցեցայ, սպասելով իւր կողմէն պարտութեան մը՝ որպէս զի սաքերն իյնամ, եւ պակասութեան մը՝ զոր ներքեւ երջանիկ պիտի համարէի ինքզինքս։ Բնաւ եւ ո՛չ մէկ անգամ չը խոտորեցաւ ամենաբացարձակ ուղղութիւնէ։ Ալ խենդ եմալուս բան մը չը մնաց։

— Սիրելի սարոն, ըսաւ Արթուր Բօմիէ անկեղծաբար սրտաշարժեալ, բռնելով սիրով իւր ընկերոջ ձեռքերը, բայց պէտք էր ըսէիք այս բանս իրեն։ Որովհետեւ այժմ չափ անձնուէր է, ձեզի հաճելի ըլլալու համար բնութիւնը կը փոխէր։

— Այս ալ ըրաւ։ Չէի կրնար իրեն ըսել։ Դուք ձեր կատարելութեամբը զիս վերջին ծայր կը գրգռէք։ Ինձի անհաճոյ եղած բանը հարկ էր իրեն խմայնել, այս ալ անկարելի էր ինձի։ Ամէն ըրածը կատարեալապէս լաւ է։ Բայց իրեն հակառակելու փորձ մ'ըրի, եւ ուզեցի իրեն ընել տալ իր չ'ուղած բանը։ Օրինակի համար, իրեն կը հարցնէի թէ ինչո՞ւ համար չէր սուրեր։ Իսկոյն կ'սկսէր պարելու։ Եւ կը պարտաւորէի կեցնել զինքը՝ երբ որ յոգնած կը տեսնէի։ Եթէ այն ատեն իրեն հարցնէի թէ ինչո՞ւ համար այնչափ պարեր էր, կը պատասխանէր թէ ինձի հաճոյք պատճառելու համար էր։ Ի՞նչ ընէի։ Չէի կրնար ծեծել։

— Դուք բանը վերջին ատիճանի հասցուցեր էք։ Ինչո՞ւ չէիք թողուր որ իւր կատարելութիւնը պահէր։ Դուք ալ ձեր կողմէն ուրիշ տեսակ կեանք մը հնարելու էիք։

— Այդ ալ ըրի։ Շատ դէժ վարմունք մը առի ձեռք, որուն վրայ կը զղջամ։ Բայց ա՛լ խելք չ'էր մնացեր գլուխս։ Խենդեցեր էի։ Մի՛ կարծէք թէ զուարճութեանս համար էր այս ամէնը։ Այլ անտանելի վիճակի մը մէջ էի։ Պօրտոյի թատրոնին մէկ աղը-

կանը հետ յարաբերութիւն կապած էի . եւ երբ տունէս կ'ենէի իմ ժամադրութեանցս երթալու համար, մեծ տաղտկութիւն մ'էր ինձ : Բայց տան մը մէջ երկու կատարելութեանց համար տեղ չը կայ . եւ որովհետեւ նա կը յամառէր բնաւ պակասութիւն չը գործելու, պէտք էր որ ես ունենայի սակասութիւններ : Եւ նա լսեց իմ անկարգութիւններս :

— Ըսել է որ այն օրը գեղեցիկ տեսարան մ'ունեցանք :

— Բնաւ ամենեւին : Ըսաւ ինձի թէ շատ վիշտ պատճառած էի իրեն եւ սկսաւ լալ : Վասն զի եթէ լալու չ'ըլլար, ըսել է թէ սիրտ չ'ունէր . եւ եթէ սիրտ չ'ունենար, կատարեալ չ'էր ըլլար : Բայց որովհետեւ իւր արտասուքն վիշտ կը պատճառէին ինձ, թէ պէտ եւ հարկաւոր եղածին չափ սահմանաւոր էին, ըսի իրեն թէ արդարեւ յանցաւոր էի ես . թէ բոլորով սրտիւ կը զըղջայի այս պակասութեանս վրայ, եւ նա՛ ալ ինձ ներեց այնպիսի վշտագին ժպիտով մը՝ որ ճշդիւ կը բովանդակէր ամէն ինչ որ կ'ին մը պարտի կրել այնպիսի պարագայի մը մէջ : Ստուգապէս հրեշտակ մ'է այս կինս :

— Ո՛հ, ըսաւ Արթուր Բօմիէ կասկածանաց եղանակաւ մը, եւ չեմ ուզեր սիրտդ վիրաւորող խօսք մ'ընել . բայց միթէ շատ ապահով էք թէ այս ամէն կատարելութիւն մեծ պակասութիւն մը ծածկելու համար չ'ըլլայ . . . :

— Երանի թէ այդպէս ըլլար : Եթէ վերան պակասութիւն մը տեսնէի, ես իմ փրկութիւնս կը գտնէի : Բայց կ'երեւի թէ վիճքը չէք ճանչնար : Իւր կեանքը ամենուն ծանօթ է . իւր ամէն վայրկենից հաշիւը կարող է տալ փաստերով եւ վկաներով : Ասկից զատ ո՛վ կրնայ ըլլալ այն մարդը որ կամովին արհամարհէ այսպիսի կատարեալ արարածի մը յարաբերութիւնը :

— Այն ատեն ի՞նչ ըրիք :

— Այն ատեն իւր վարմունքին մէջ փոփոխութիւն մը մտնելու համար ճանդորդութիւն մ'ընել տալու փորձն ըրի : Ճանապարհորդութիւնը չը սիրեր . բայց ուր որ ուզեցի երթալ, հետո եկաւ, ամենայն երկայնամտութեամբ՝ իւր հրեշտակային կերպարունքը դիմադրելով ամենայն նեղութեանց : Հարկ եղաւ իւր տեղը բերել զին .

քը, եթէ ո՛չ կը մեռնէր : Եւ յետոյ միայնակ դացի ես . մարդ խրկեց ետեւէս, բայց առանց գայթակղութիւն պատճառելու եւ գանգատելու : Ես նորէն ձգեցի դացի տռանց ուր երթալս ըսելու իրեն . գտաւ հետքս նորէն . եկաւ զիս առաւ տեղս բերաւ, եւ աղաչեց ինձի որ ըսեմ իրեն թէ ի՞նչ էր ուզածս, պատրաստ էր ամէն զոհողութեանց . եւ ես ասոր կատարելապէս կը հաւատամ : Այս ալ պիտի ըլլայ նոր կատարելութիւն մը : Բայց այս անգամ զիս գտնելիք չ'ունի : Ես ամէն զգուշութիւններս ձեռք առած եմ : Զգեստներս՝ որ կրնան զիս մատնելու ծառայել, խոշոր քարի մը կապուած ջուրին յատակն են : Զիս տանջանքի ալ ենթարկելու ըլլան, ո՛վ ըլլալ չը պիտի ըսեմ : Այս ոճիրներն՝ որոնց համար պատասխանատու եմ, ծանր ոճիրներ չեն . քանի մը ամիս բանտարկութեամբ կ'ազատիմ : Այս գերութեան ճաշակն առնելով կենաց միջոցներ պիտի հայթայթեմ անով ինձի : Ապրելու միջոց մը պիտի գտնեմ, հոգ չէ՛ ինչպէս որ ալ ըլլայ, միայն թէ միանգամ եւս կնոջս երեսը չը տեսնեմ :

— Մենք նորէն կը գտնենք մէկզմէկ, ըսաւ Արթուր Բօմիէ զգածեալ կերպով մը : Կրնաք վստահ ըլլալ վրաս :

Դ .

— Նիքօլա Տիւբօր է անուննիդ, հարցուց հարցաքննիչ դատաւորը :

— Ո՛չ, պարոն, բնաւ երբէք :

— Սակայն այս անունով նշանակուած էք դատաւարութեան թղթոց մէջ :

— Ես տեղեկութիւն չ'ունիմ այդ փոփոխութեան :

— Ուրեմն ի՞նչ է անուննիդ :

— Ես ծննդական անուն չ'ունիմ :

— Սակայն ամէն մարդ ծննդական անուն մ'ունի : Անշուշտ տեղ մը ծնած էք, տարիք մը ունիք . ամուրի կամ ամուսնացեալ էք . կարելի է այրի էք :

— Այս ըսածնուդ եւ ո՛չ մէկը ճշմարիտ է . ես գոյութիւն չ'ունիմ :

— Ուրեմն ձեր վախճանման թուղթը պէտք է ցուցնէք :

Սակայն այս խիստ եզրակացութիւնն ընելով՝ չը կրցաւ խնդալը զսպել դատաւո-

ըը, հետեւապէս ըսաւ ո՛չ այնքան ծանրութեամբ .

— Եթէ ամէն մարդ ձեզի պէս պատասխանէր, վիճակագրութեան ցանկերը ի՞նչ պէս պիտի լեցնէին :

— Ես ա՛յդ անպատեհութիւնը չը մտածեցի, ըսաւ ամբաստանեալն առանց շփոթելու :

— Թողունք այս կէտը, Դուք մուրադկանութեան, թափառականութեան եւ անպարկեշտութեան յանցանքը ամբաստանեալ էք : Բայց պարտիմ ձեզ յայտարարել թէ մուրացկանութեան յանցանքնիդ ըստ բաւականին ապացուցեալ չէ :

Ստոյգ է որ հասարակութիւնը գթալով ձեր վրայ, ձեզի ուտեստ եւ դրամ տուած է . բայց դորձակալաց տեղեկագիրը չապացուցաներ թէ այս օգնութիւնները դուք խնդրած էք : Կերեւի թէ հասարակութիւնն այս օգնութիւններս ձեզի ինքնայորդոր ըրած է : Սէնի մէկ գետափին վրայ ա՛յնպիսի ողորմելի վիճակի մը մէջ գտնուելնիդ կրնայ համարուիլ իբր անուղղակի կոչում մը հասարակաց կարեկցութեան : Բայց ես չեմ ուզեր չափազանց խստութեամբ վարուիլ ձեր հետ :

— Ճշմարտապէս ես բան մը չը խնդրեցի հասարակութենէն :

— Բայց խնդրելու զոնազան եղանակներ կան : Լռելեայն խնդիր ալ կ'ըլլայ : Ի՛նչ որ է նէ, ես մուրացկանութեան յանցանքնիդ զանց կ'ընեմ : Բայց թափառականութեան համար ի՞նչ պիտի ըսէք :

— Թափառականութեան վիճակի մէջ գտնուելուս ըսելիք չունիմ : Սակայն իմ այս մասին ունեցած իրաւունքս ալ չ'եմ յիշեր, եւ օրինաց այս մասին արձակած վճիռն ալ չ'եմ յիշեր :

— Ես ըսեմ ձեզի . « Յօդուած 270^{րդ} . Թափառական կ'ըսուին անոնք՝ որ ո՛չ որոշ բնակարան ունին, ո՛չ ապրուստի միջոց, եւ որ սովորաբար արհեստ կամ գործ մը չ'ունին » :

— Ահա՛ բացարձակապէս ես ալ այդ վիճակին մէջ եմ :

— Ասոր պատիժը երեք ամիսէն մինչեւ վեց ամիս բանտարկութիւն է :

— Ես ալ գրեթէ այդպէս կը մտածէի :

— Բայց ստուգապէս թափառականութեան վիճակի մէջ էք :

— Այո՛, որովհետեւ ո՛չ բնակարան ունիմ, ո՛չ ապրուստի միջոց, եւ ո՛չ ալ արհեստ :

— Բայց ա՛յս ըսածներնիդ ապացուցանելու էք : Կը կարծէք որ ձեր պարզ յայտարարութեան վրա՞յ պիտի դատապարտուիք : Այս ըսածներնիդ դո՛ւնէ հարցաքննութեամբ պէտք է հաստատուի : Արդ ես համոզուած չ'եմ որ դուք բնակարան չ'ունենաք : Ընդհակառակն ա՛յնպէս կը կարծեմ որ բնակարան մ'ունիք, սակայն կը ծածկէք :

— Ես բացը կը բնանայի : Ասոր բնակարան չ'են ըսեր :

— Ձեր բնակարանէն դուրս ըլլալիդ չ'ապացուցաներ թէ բնակարան չ'ունիք : Իսկ գալով ձեր ապրուստի միջոցներուն, ստոյգ է որ ապրուստի միջոց ալ ունէիք, մինչեւ ձեր ձերբակալութեան մօտալուտ պահուն, ուովհետեւ քաջառողջ էք, եւ դեռնոր մարմնաւոր խնամքներ ընդունած էիք, որոնք կանոնաւոր եւ պարապորդ սովորութեանց նշաններն են :

— Սակայն . . .

— Ձէ՛, զիս խաբելու մի՛ ելնէք : Դուք թափառական չ'էք :

— Բայց որովհետեւ ա՛յս յանցանքով կը հալածուիմ . . .

— Այո՛ կը հալածուիք . եւ ես պարտաւորեալ եմ հարցաքննելու զձեզ : Բայց եթէ հարցաքննութեամբ ապացուցուի թէ եղած ամբաստանութիւնն իրաւացի չէ, ես կ'ընամ ազատ թողուլ զձեզ :

Այս սպառնալեաց վրայ, պարոն տ'Արվիլի դիմուն մագերը տնկուեցան : Կը յուսար որ քանի մը ամիս բանտարկեալ կը մընայ, որպէս զի ժամանակ ունենայ ետ դառնալու : Եթէ անմիջապէս ազատ թողուին զինքը, չ'էր գիտեր ի՛նչ ընէ, որովհետեւ կամ պիտի պատահէր իւր կնոջ կամ անոր բարեկամաց զորս անշուշտ զինքը փնտռելու հանած էր իւր կիներ : Բայց այս վիշտը միայն մէկ վայրկեան տեւեց . որովհետեւ դատաւորը կրկնեց .

— Ուրիշ յանցանք մ'ալ ունիք, եւ այս յանցանքնիդ հաստատապէս որոշ է, որ է անպարկեշտութիւննիդ :

— Այո՛, ա՛յդ յանցանքս, աղաղակեց Պ. ա՛Սրվիլը, անուրանալի է :

— Ինքզինքնիդ պաշտպանելու համար ըսեկի՞ք մը ունի՞ք :

— Բնաւ ամենեւին :

— Լաւ, ըսաւ դատաւորը : Առէ՛ք տաբէք այս մարդը :

Հարցաքննիչ դատաւորը առաջին վայրկեանէն հասկցած էր թէ իւր առջեւ կեցող մարդը հասարակ չարագործ մը չէր : Նիքօլա Տիւբօր կոչած անձերնին ո՛չ մուրացիկ մ'էր իրաւամբ, ո՛չ ալ իրօք թափառական մը : Նա կրնար մեծ եղեւնադործ մ'եղած ըլլալ ինքզինքը ծածկող. բայց զանի հարցաքննելէն վերջը՝ դատաւորին մոքին մէջ ա՛յդ սիսի ենթադրութիւն մը չը մնաց : Իւր հարցաքննութեամբ նպատաւոր տպաւորութիւն մը մնացած էր սրտին մէջ, եւ համոզուած էր թէ Նիքօլա Տիւբօր աշխարհի ամենէն պարկեշտ մարդն էր :

Բայց ամէն դատաւորը կ'ուզեն որ մարդիկ պատասխանեն իրենց հարցմանցը : Իրենց արհեստին սովորութիւնները թոյլ չ'են տար իրենց հասկնալ թէ մարդիկ կրնան մասնաւոր պատճառներ ունենալ իրենց դործերը այլոց չը պատմելու. հետեւապէս յամառաբար մարդիկները խօսեցնել կ'ուզեն : Ուստի այս դատաւորս ալ գիտնալ ուզեց այս ամբաստանելոյս ինչպիսի մարդ ըլլալը : Այսու հանդերձ հասկցեր էր այս բանին դժուարութիւնը, որովհետեւ ա՛յս մարդս փոխանակ դատապարտութենէ մը վախնալու, գիտես թէ դատապարտութիւն մ'ընդունելու համար ամէն գիշմանց պատրաստ էր :

Մուրացկանութեան յանցանքը մէկ կողմ դրած էր. կը մնար թափառականութեան յանցանքը՝ որ կրնար հաստատուիլ : Իսկ անպարկեշտութեան յանցանքը յայտնի էր. բայց գործը շարունակելէ առաջ, դատաւորը հնարք մը փնտռեց որպէս զի Նիքօլա Տիւբօր հարկադրի ինքզինք ճանչցնելու. և գտած ըլլալ կարծեց այսպիսի տաղտկացուցիչ հիւրէ մը ազատելու ճարտար եղանակը՝ առանց զանի ազատ արձակելու :

Նիքօլա Տիւբօրէն ուզեց իւր զինուորական ծառայութենէ ազատած ըլլալուն վըկայադիրը. այս ալ բնականաբար չը կրցաւ ցուցնել զայն. հետեւապէս նկատուեցաւ

իրբեւ պարտազանց : Ըստ օրինի, ա՛յն մարդը՝ որ իւր օրինաւորապէս պարտական եղած ծառայութեան ժամանակը լրացուցած չ'է, կը յանձնուի իւր բնական տեղւոյն զինուորական իշխանութեան ձեռքը :

Միայն թէ Նիքօլա Տիւբօր բնակարան չ'ունէր. որովհետեւ կը հալածուէր իրբեւ թափառական :

Թարգմանեց

ԿԱՍԹՈՆ ՊԵՐՃԸՆԻ

ԳԱՅՐԻԵԼ ԳՐԱՍԵՐԵԱՆ

(Շարունակելէ)

Զ Ա Ն Ա Զ Ա Ն Ք

ԱՐՏԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՔ

Արտակարգ երեւելու փափաքին վրայ կ'ուզեմ խօսիլ այսօր քիչ մը : Թուրքիոյ մէջ ո՛չ այնչափ, սակայն Եւրոպիոյ եւ Ամերիկայի մէջ կարծես ընդհանուր ախտ մը դառնած է այդ : Արտակարգ երեւիլ. այս է այն փափաքն զոր շատեր կը տածեն իրենց սրտին մէջ, եւ այդ փափաքին գոհացում տալու համար չեն կասիր ո՛չ մէկ յիմարութեան, ո՛չ մէկ անխորհրդութեան, ո՛չ մէկ խոչընդոտի առջեւ : Գէթ եթէ յաջողին, վերջապէս բան մ'է. իրենց անունն լրագրութեան թեւերուն վրայ կը տարածուի ամենուրեք եւ այսու կրնան յագեցնել իրենց փառասիրութիւնն. սակայն շատ անգամ ալ ողորմելի կերպիւ կը խայտառակուին :

Կը խոստովանինք թէ այս վերջին պարագային մէջ չը գտնուիր Անգլիացի մը որ այժմ Գան (Պրանսա) կը գտնուի եւ որ կատարելապէս չահած է արտակարգ, չափազանց արտակարգ գրաւ մը, սակայն ի գին ի՛նչ զոհողութեանց, ի՛նչ տառապանաց : Տեսէք ի՛նչ կերպիւ կը պատմէ այդ գրաւ Բլէք Մարսիէ լրագիրն :

«Այս տարի, Գանի արեգական կազդուրիչ ճառագայթներուն շնորհիւ իրենց առողջութիւնը դարմանելու համար եկած անձանց մէջ կը գտնուի անգլիացի Հասդինկս դերասանն, որ թէպէտ քառսուն տարե-

կան չը կայ , սակայն եօթանասունն անցած կը թուի , այնքան հատած ու մաշած է : Այս ծիւրման պատճառն է մահաբոյր գրաւ մը զոր տարիներ առաջ բռնած էր Լոնտոնի մէջ : Գերասանն ակումբ կը գտնուէր բազմաթիւ ընկերներով , երբ ներկայներէն մին , խօսակցութեան քմահաճոյ դարձուածքներէն մղուելով , սկսաւ խօսիլ այն սոսկալի տառապանաց վրայ զորս բանտին մէջ կը կրէ մինաւորիկ դատապարտեալն : Հասողինկո ըսաւ թէ չափազանցութիւն էր այդ , եւ վստօթեամբ յայտնեց թէ ինք առանց տառապելու կրնայ տասն տարի անցունել առանձնութեան մէջ : Գրաւ դրուեցաւ եւ լորտ Պ. խոստացաւ , պաշտօնապէս վաւերացեալ թուղթով , 10 հազար անգլ . օսկի համբէլ դերասանին եթէ տասն տարի մեծութեան մէջ ապրի : Հասողինկո հաւանեցաւ : Լորտն իւր գլխակին մէջ , Լոնտոնի մօտ , պատրաստել տուաւ նսեմաստուեր խցիկ մը , հինգ մեզր երկայն եւ երեք մեզր լայն : Բանտարկելոյն տուին գրքեր , թուղթ , մեծան , եւ անտեսանելի ձեռք մը օրն անգամ մը նորա կը կարկառէր սքանչելի ճաշ մը : Գերասանը կրնար վառել լամբարն ու զածին չափ , այլ չէր կրնար տեսնել մարդկային էակ մը , ո՛չ ալ խօսիլ մէկու մը հետ : Գրաւը չահեցաւ , այլ երբ իւր կամաւոր բանտէն դուրս ելաւ , երսուն տարուան ծերացած էր , ինչպէս այժմ կարելի է դատել ի Գանն :

Ինձ հետ մէկտեղ դուք ալ չէ՞ք ցաւիր , ազնիւ ընթերցող : Սակայն վստահ եմ թէ ինձ հետ մէկտեղ եւս չը պիտի կրնաք ծածաղնիդ բռնել հետեւեալ դէպքին վրայ որ տեղի ունեցած է վերջերս ի Համպուրկ եւ որուն հերոսն հակապատկեր կը կազմէ վերոյիշեալ անգլիացի դերասանին հետ :

Ժամանակէ մը ի վեր , ի Համպուրկ , Պ. Հակէնպէրի դառադեղին յաղթանդամ փիղերէն մին , որ Ափրիկէէն բերուած էր ի տես հասարակութեան դրուելու համար , կատաղութեան նշաններ կուտար , ուստի և ստիպուեցան սպաննել անասունն որ 12000 մարդ կը գնահատուէր : Սակայն Պ. Հակէնպէր յիշելով թէ Անգլիացի մը օր մը հազար մարդ առաջարկած էր հրազենով սպաննելու համար հիւանդ փիղ մը՝ եթէ առիթը ներկայանար , իսկոյն հեռագիր մ' ուղղեց :

Անգլիացին եկաւ , այլ անասնոյն վայրագ մոլեգնութիւնը տեսնելով , վախցա՛ւ հրազէն պարսկել վրան : Յայնժամ որոշեցին խեղդել ամենի կենդանին : Վազէն շղթայներ անցուցին և ճախարակներով երկու կողմէն սկսան քաշել : Տասն վայրկեան յետոյ , վիթխարի անասունը մեռած էր :

Հապա ի՞նչ կ'ըսէք սա Ֆրանսացիին որ արտակարգ երեւելու յուսով գլուխը կը ջախջախէ . — Ժիւլ օդանաւորդն վերջերս Բէրբինեանի մէջ օդ այն ուղեւորութիւն մը ըրեր է Ֆրանսա - Ասիոն օդաւարկով : Թաղապետութիւնն ի նկատ առնելով փշող ուժ գին հոմիւ , արգիլած էր օդաւարկին մեկնումն : Հակառակ այսմ , Պ. Ժիւլ մեկնեցաւ ժամ չորս ու կէսին , ի ներկայութեան յոգնախոռոն ամբօխի մը : Օդաւարիկը , նախ եւ առաջ բռնաշունչ հողմէն ընդբարձ տարուելով , ամբողջինները քերեց , յետոյ բարձրացաւ , եւ յուզեալ վերելքէ մը յետոյ Սէն - Նապէս - տիւ - Ռուսիոն ինկաւ : Պ. Ժիւլ աման ազդարեցաւ , գլխուն վրայ ծանր վէրք մ' ստանալով :

* * *

Ձեմ՝ կրնար արտակարգութեանց վրայ խօսիլ առանց գէթ միակ օրինակ մը բերելու Ամերիկայէն , արտակարգութեանց այդ կեդրոնէն :

Ալէքսանդր (Մ. Նահանգք) մէջ այժմ կը խօսուի միմիայն Օր. Էմմա Քէյլըրի կրօնափոխութեան վրայ , խարտիչադեղ պարմանուհի իննևսասնամեայ , ժողովրդական այդ քաղաքին մէջ թէ՛ իւր Ֆիդիբական դեղեցկութեան և թէ՛ բարոյական բարեմասնութեանց պատճառաւ : Ժամանակէ մը ի վեր , Օր. Քէյլըր ջերմեռանդութեամբ կը յաճախէր Մեթոտականաց ժողովարաններն : Վերջերս յայտարարեց թէ մեթոտականութիւնը կ'ընդունէր եւ յաջորդ օրն որոշեց ծովապահել քառսուն օր , քաւելու համար իւր դարձէն առաջ դործած մեղքերը : Արդէն անկէ ի վեր տասնեւհինգ օր անցած է . Օր. Քէյլըր պահած է ցարդիւր խոստումը , եւ տակաւին վնասուած չը թուիր այդ բացարձակ ծոմապահութենէն : Թէեւ ծնողքն և բարեկամներն ամեն ջանք ի գործ կը դնեն մինչեւ վերջին կէտը չը

գործադրելու համար այդ անխոհեմ մտա-
գրութիւնն, սակայն «գուր ջանք, անօգուտ
վաստակ», ըստ որում մանկամարդ աղջիկն
որոշած է իւր ծովը շարունակել մինչեւ
քառասներորդ օրն, ինչ որ ալ պատահի :

Որովհետեւ Օր. Քէյզըր արդէն բաւա-
կան տկարացած է, բժիշկ մը բերուեցաւ .
սակայն պարմանուհին մերժած է հետեւիլ
տղթորին պատուէրներուն : Ամեն օր բազ-
մաթիւ անձինք, մեծ մասամբ մեթուա-
կան, կ'երթան այցելել ծաղկահառակ նո-
րադարձին, կ'աղօթեն անոր հետ եւ կը
բաջալերեն զայն շարունակել իւր ծովը :
Հակառակ իւր զգացած տկարութեան, Օր.
Քէյզըր պահած է իւր գլուարթութիւնն եւ
մերթ ընդ մերթ կ'սկսի խօսիլ չաղիաղիւ-
թեամբ . սակայն մեթուականաց անհան-
գըստութիւն պատճառով բանն այն է թէ
Աստուածաշունչ չը կարգար եւ կը մերժէ
կրօնական նիւթեր քննել իւր խօսակցու-
թեանց մէջ :

ՀԱՍԿԱՔԱՂ

ՄԱՍԻՍԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Թիի 21.	(Մասի թիւ 3814)
» 27.	» » 3820)
» 28.	» » 3820)
» 29.	» » 3821)

ԽՆԴԻՐ ԹԻԻ 25

ԼՈՒԾՈՒՄՆ

Ա. Բ. Գ. Դ. համարենք ներգծելի քառակողն
որոյ անկիւնագծերն կը կտրեն զիրար ի Մ.
Սոյն կէտէն, (պատկերը գծել) Մ^α ուղղա-
հայեացն իջեցնենք Ա. Բ. կողին վրայ, Մ. Ե.
ուղղահայեացն Բ. Գ. ի վրայ, Մ. Գ. ուղղահայ-
եացն Գ. Դ. ի եւ վերջապէս Մ. Ե. ուղղահայ-
եացն Դ. Ա. կողին վրայ, եւ միացնենք ^α Ե.,
Ե. Գ., Գ. Ե. Ե. Ե. Պէտք է ասպնդուանել
թէ այսպիսով կազմուած քառակողն չըջագը-
ծելի է :

Եւ նախ գիտենք թէ, որպէս զի քառա-
կող մը չըջագծելի ըլլայ կը բաւէ որ երկա-

տիչներն ի մի կէտ ընթանան : Արդ կը Գ. Դ.
տեմ թէ Ա. Ե. Մ. Ե., Ե. Ե. Մ., Մ. Ե. Գ. Դ. եւ Գ. Դ.
Ե. Մ. քառակողներն ներգծելի են ըստ որում
երկերկու հանգիստաց անկիւններ ունին
որը ուղիղ են : Իսկ Ա. Բ. Գ. Դ. քառակողին
մէջ Ա. Բ. Դ. եւ Ա. Գ. Դ. անկիւններն հաւա-
սար են որովհետեւ մի եւ նոյն չափն ունին
որ է Ա. Դ. աղեղան կէտն :

Առնենք հիմա երկու փոքր քառակո-
ղեր, զոր օրինակ, ^α Ե. Մ. եւ Մ. Ե. Գ. Դ. մի
եւ նոյն պատճառաւ, առաջնոյն մէջ ^α Ե. Մ.
եւ ^α Ե. Մ. իսկ Բ. Դ. մէջ Մ. Ե. Դ. եւ Մ. Գ. Դ. ան-
կիւններն իրարու հաւասար են, որով եւ
ինչպէս ասպնդուեցաւ, Ա. Բ. Դ. եւ Մ. Գ. Դ.
եւ կամ որ նոյնք են ^α Ե. Մ. եւ Մ. Գ. Դ. ան-
կեանց հաւասար ըլլալով, ^α Ե. Մ. եւ Մ. Ե. Գ.
անկիւններն հաւասար կը լինին, ինչ որ
կ'ապացուցանէ թէ Մ. Ե. ուղղահայեացն ^α Ե.
անկեան երկատիչն է : Դիւրութեամբ կըր-
նանք ասպնդուանել մի եւ նոյն բանն միւս
ուղղահայեացներու համար ալ, որով ասպ-
նդուցած կը լինինք թէ ^α Ե. Գ. Դ. չըջագծելի
քառակող մ'է ըստ որում իւր երկարիչներն
կ'ընթանան ի Մ., որ ներգծեալ չըջանակին
կեդրոն կը լինի :

ԱՆՈՒԱՆՔ ԼՈՒԾՈՂԱՅ

Տ. Ս. Յ. Յ. Գառնդիւղ

ԽՆԴԻՐ ԹԻԻ 26

ԼՈՒԾՈՒՄՆ

Երկրորդ հաւասարութեան երկու եզ-
րերն ալ կրկնելով եւ եզր առ եզր առաջին
հաւասարութեան վրայ յաւելցնելով կ'ըս-
տանանք .

$$(\frac{1}{2} + \frac{1}{2})^2 = m^2 + 2p^2 \quad \text{որովհ.}$$

$$\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = \pm \sqrt{m^2 + 2p^2}$$

Իսկ եզր առ եզր հանելով .

$$(\frac{1}{2} - \frac{1}{2})^2 = m^2 - 2p^2 \quad \text{որովհ.}$$

$$\frac{1}{2} - \frac{1}{2} = \pm \sqrt{m^2 - 2p^2}$$

Եւ ասպնդուանելով որովհետեւ կը յաջորդէ ու-
րեմն հետեւեալն .

$$\left\{ \begin{aligned} \frac{1}{2} + \frac{1}{2} &= \pm \sqrt{m^2 + 2p^2} \\ \frac{1}{2} - \frac{1}{2} &= \pm \sqrt{m^2 - 2p^2} \end{aligned} \right.$$

եզր առ եզր աւելցնելով, յետոյ իրարմէ հանելով եւ 2 ով բաժանելով:

$$\frac{1}{2} (\pm \sqrt{m^2 + 2p^2} \pm \sqrt{m^2 - 2p^2})$$

$$+ = \frac{1}{2} (\pm \sqrt{m^2 + 2p^2} \mp \sqrt{m^2 - 2p^2})$$

այսպիսով չորս դրութիւն կ'ունենանք որք ի խնդիր եղած հաւասարութիւնքը կը գուհացնեն: Սոյն չորս դրութեանց մին ունենալով համար հարկ է քի որ եւ է արժէքին հետ առնուլ քի այն արժէքն յորում նշանները կը համապատասխանեն քի մէջ առնուածներուն, զոր օրինակ.

$$\frac{1}{2} (+ \sqrt{m^2 + 2p^2} - \sqrt{m^2 - 2p^2})$$

$$+ = \frac{1}{2} (+ \sqrt{m^2 + 2p^2} + \sqrt{m^2 - 2p^2})$$

Արդէն դիւրին է տեսնել թէ քի եւ քի համապատասխանող արժէքներու գումարն պէտք է լինիլ $\sqrt{m^2 + 2p^2}$ իսկ տարբերութիւնն $\sqrt{m^2 - 2p^2}$:

ԱՆՈՒԱՆՔ ԼՈՒԾՈՂԱՅ

S. Կ. Նաւասարդեան, Իզմիր
S. Մ. Սարրաֆեան Աշակ. Պէրպէր-
եան վրժինի.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՍՈՒՐ ՀԱՆԴԱԿ

16 Մայիս 1886

Օրաթերթը՝ վերապահութեամբ և զգուշութեամբ կը յիշեն գոհացուցիչ լուր մը կարկուրեան դատին նկատմամբ, թէ Պետական Խորհուրդն Ազգային Պատրիարքարանին իրաւունք տուեր է, վճռելով որ կարկուր էֆ.ի ձեռք բերած դատավճիռը չի կարենայ դիմադրուիլ Երուսաղեմայ վանքին դէմ: Թէեւ մանրամասնութիւնք և մանաւանդ պաշտօնական տեղեկութիւնք կը պակսին տակաւին, սակայն այժմէն կարելի է իբր ստոյգ նկատել այսքանն:

Գոհացուցիչ լուր կարգէն է նաեւ Ե. զիպտուսի Ս. Առաջնորդին կողմէ հասած պաշտօնագիր մը որ կը յայտնէր թէ տեղւոյն ազգային կալուածք՝ որք երկար ժամանակէ հետէ գրաւի տակ առնուած էին, ազատուեր են: Այս պաշտօնագիր նկատուողութեան առնուեցաւ Խառն Ժողովոյ վերջին նստին մէջ ուր կարեւոր որոշումներ տրուեցան: Ի մէջ այլոց, եպիսկոպոսական վկայագիր յանձնուեցաւ Նիկոմիդիոյ առաջնորդ Գեր. Ստեփան Մ. Վարդապետին. Նիկոմիդիացիք մեծ համակրութիւն ունին իրենց անձնուէր առաջնորդին վրայ եւ յատուկ պատգամաւորութիւն մը զրկած էին ի Կ. Պոլիս, նորա աստիճանի բարձրացումը խնդրելով: Շարժում մէջ էջմիածնէն ի Պատրիարքարան հասած հեռագիր մը կը պատուիրէր որ Թուրքիայէն երթալիք եպիսկոպոսացուք Մայր Աթոռը գտնուին ամսոյս վերջը: Այդ ուղեւորաց կարգէն լինելու է անշուշտ եւ Ստեփան Մ. վարդապետ: Կարենոյ Գեր. Առաջնորդն արդէն հասած է ի Տրապիզոն, Գեր. Սրբանձտեանց Հօր հետ ուղեւորելու ի Ս. Էջմիածին, Իսկ Գեր. Ռուսձուքլեան Հայրն հաւանաբար ուրիշ ժամանակուան թուլու իւր ուղեւորութիւնը, ըստ որում անհնար է նմա թողուլ առ այժմ Պատրիարքական Փոխանսրդութեան ծանր գրադումներն:

Սահմանադրութեան Իջ տարեդարձն ամեն տարուան պէս չքեղ կերպով տօնելու համար նախապատրաստութեանց սկսուած է յատուկ Գանձնախմբի մը ձեռամբ: Թէեւ Ազգային Ժողովոյ վերջին նստին մէջ պատուրեւփոխան մ'առաջարկեց որ այսուհետեւ Պատրիարքարանէն հրաւէր ուղղուի բոլոր Երեսփոխանաց եւ ազգային պաշտօնական մարմնոց որպէս զի ներկայ գտնուին Սահմանադրութեան հանդիսին, սակայն Ս. Պատրիարք Հօր դիտողութեան վրայ թէ «Ո՛վ որ ազգասէր է, կուգայ արդէն», նախաձեռնով մերժուեցաւ այս առաջարկ. հակառակ պարագային մէջ այդ ամենապարզ առաջարկ կ'սպառնար վիճաբանութեան դուռ բանալ, եւ ընդմիջումներ սկսած էին արդէն, թէ «Ըսեւ չէ որ ամեն ոք որ Սահմանադրութեան կ'երթայ, ազգասէր է» ուրիշ մ'ալ, թէ «Ըսեւ չէ որ Սահմանադրութեան ներկայ չը գտնուողներն ազգա-

սէր չեն» և: Ի՛նչ որ ալ լինի այս դատողութեանց աստիճանը, սա ակնհերեւ է թէ նախորդ տարիներու նման հանդիսաւորապէս եւ բաւական ոգեւորութեամբ պիտի կատարուի այդ հանդէս, որ միանգամայն մարդասիրական նպատակի մը կը ծառայէ շատ տարիներէ ի վեր: Ազգային Հիւանդանոցի տարաբաղդ պատասխարեալք կ'օգտին եւ կը նպաստուին մայիս 24-ի տօնէն որ կը կատարուի իրենց դաշտավայրին մէջ: Հիւանդանոցի վրայ խօսելու առթիւ, յիշենք թէ պատ. Հոգաբարձութիւնը խնդրած է Ազգային Վարչութեանն որ իրեն անդամակից կարգուին Կիւլպէնկեան բարեխառակ Սերովպէ Զէյպիի անդրանիկ որդին՝ Պատրիկ Էֆէնտի, եւ Յովակիմ Էֆ. Ֆէնէրճեան՝ մին Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան վաղեմի աշխատակորաց որ իբր երեք տարիէ հետէ Պարսկաստան կը գլուխէր առեւտրական գործերով:

* * *

Քաղաքական կացութիւնն, որ գլխաւորաբար հեղինական խնդրոյն վրայ կը կայանար, գոհացուցիչ երեւոյթ մ'ստացաւ: Բաւական է ըսել թէ պատերազմի երկիւղը փարատեցան:

Թէեւ անցեալ շտապութեան թուրքո-հելլենական սահմանադիւտոյն վրայ փոքր կռիւներ տեղի ունեցան, բաւական թուով վիրաւորեալներ ու մեռեալներ թողլով երկուստեք, սակայն շնորհիւ օսմ. կայսերական կառավարութեան խոհեմ քաղաքականութեան, չը կրկնուեցան այդ ցաւալի միջոցներ: Յարձակմունք Յունաց կողմէ կը լինէին և Օսմանցիք կը շատանային պաշտպանողականի վրայ մնալով. հուսկ ուրեմն օսմանեան եւ հելլենական ընդհ. հրամանատարք՝ Ահմէտ Էյուսկ փաշա եւ Սաբունժաքի վորսվարը տեսակցութիւն մ'ունեցան սահմանադիւտոյն մօտ, թիրնօփօ կոչուած տեղն, եւ հաշտարար համաձայնութիւն մը գոյացուցին: Մի եւ նոյն ժամանակ (մայիս 12/24) Աթէնքի մէջ կը հրատարակուէր արքայական Հրովարտակն որ հրամայեց ցըրուել բանակին երեք կարգերն ութ աւուր մէջ. առնոց ցըրուէն յետոյ, պահեստի երեք կարգերը պարունակող եւ իբր 50,000

հոգիէ բաղկացեալ ուրիշ մաս մը պիտի արձակուի: Օսմ. բանակն եւս աստիճանաբար պիտի ձեռնարկէ իւր զօրաց ցըրուման. այս խաղաղարար միջոցներ յոյժ լաւ տպաւորութիւն ըրած են Եւրոպական Դաշիններուն վրայ: Կը յուսացուի որ Յունաստանի ծովեզերաց պաշարումն եւս վերնայ ի մօտոյ. արդէն միացեալ նաւատորմն զգալապէս մեղմացուցած է պաշարմոն պայմաններն. եւ Աւստրիացիք՝ որք Սքիաթոս կղզին ելնելով, տիրած էին հեռագրական գործիներուն եւ բաւական անկարգութեան պատճառ եղած, ամեն ինչ իւր տեղը դրած են:

Վերջին օրերու քաղաքական նշանակութիւն ունեցող դէպքը կը համարուի նաեւ ռուսական Զէյթէ գրահաւորին Սեփաստովոյի առջեւ ի ծով իջուցման արարողութիւնն, որոյ առթիւ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է Ջարն որ կը նախագահէր հանդիսին.

« Երեսուն տարիներ անցան յորմէ հետէ « Սեւ Ծովու Նաւատորմը, դիւցազնական « արարք կատարելով, զոհուեցաւ Ռուսիոյ « օգտին համար: Այդ Նաւատորմ ահա՛ կը « վերածնի, ի մեծ ուրախութիւն հայ- « բենեաց, որ ընդ երկար կրած էր նորա « սուզը:

« Իմ կամքս եւ իմ մտածմունք նպաստակ ունին խաղաղ զարգացումն ու բարեկեցութիւն ռուս ժողովրդեան: Բայց « պարագայը կրնան դժուարացնել իրագործումն իմ բաղձանաց, եւ պարտաւորել « զիս զինու զօրութեամբ պաշտպանելու « Կոյսրութեան արժանապատուութիւնը:

« Դուք ինձ նման անձնութեան պիտի « պաշտպանէք զայն, եւ ցոյց պիտի տաք « այն մի և նոյն հաստատամտութիւնը, զոր « ձեր հարք ի հանդէս բերին իմ մեծ-հօրս « հրաւէրին վրայ, եւ որ զարմանօք լցուց « իրենց բոլոր ժամանակակիցները:

« Եւ Ես ձեզ պարտ կը դնեմ ի ձեզ « պաշտպանել ձեր կարգին՝ այդ ալեաց վրայ « որք վկայ եղան նոցա դիւցազնութեան, « Ռուսիոյ պատին եւ ապահովութիւնն »:

Այս յայտարարութիւն մեծ նշանակութիւն ստացած է Եւրոպիոյ մէջ:

Պուլկարիոյ գործերը, թէեւ սկզբամբ կարգադրուած, սակայն իրականութեան

մէջ տակաւին ճապաղ վիճակի մէջ կը գըտնուին : Իշխանն իւր քննական պտոյտը կատարելէ յետոյ, Պուրկազէն Առանա գնաց : Կարելի չէ ըսել թէ, Ն. Բարձրութիւն մի և նոյն համակրալից ընդունելութիւնը գտաւ ժողովրդեան կողմէ . ուրեք ուրեք անընդամստ ցոյցեր ալ եղան եւ յատուկ պատգամաւորութիւնը ներկայանալով Իշխանին, դիտողութիւններ ուղղեցին իրաց հաստատեալ կացութեան նկատմամբ :

Արեւելեան Բումէլիի գանալան կողմերը մեծ չփոթութիւնը կը տրեւն երեսփոխանական ընտրութեանց առթիւ որք կը կատարուին այս պահուս : Շատ մը նահանգներու մէջ մինչեւ իսկ արիւնահեղ կռիւններ տեղի կ'ունենան կառավարական եւ ընդդիմադիր կուսակցութեան մարդոց միջեւ . քուէտուփերը պիտի բացուին այս կիրակի օր, հետեւաբար ընտրութեանց վերջնական արդիւնքը կը յայտնուի յառաջիկայ շաբթու մէջ : Թէեւ քանիցս զրոյց ելաւ թէ Աղեքոսանդը Իշխանին հակութիւնն ընդ Ձարին մօտաւուտ կրնայ նկատուիլ, սակայն պարագայը ցոյց տուին թէ, եթէ ոչ անհիմն, գէթ կանխահաս էր այս տեղեկութիւն : Անորոշ ժամանակի մը համար յետաձգուեցաւ նաեւ Իշխանին ուղեւորութիւնն ի Կ. Պոլիս . նախընթաց օր մայրաքաղաքս եկաւ Իշխանի կրտսեր եղբայրն, առանց պաշտօնական հանգամանքի, եւ ուղղակի պանդոկ օթեւանեցաւ : Սակայն Ֆրանսուա-Ժօզէֆ երիտասարդ Իշխանի այս անակնկալ այցելութիւնը կրնայ նպատակաւոր լինիլ :

* * *

Ներքին լրոց մէջ, յիշատակութեան արժանի է Օսմանեան Պանքային՝ կայսերական կառավարութեան հետ ունեցած առկախ հաշուոց խնդրոյն կարգադրութիւնը : Բ. Դուռը Պանքայի տնօրէններու հետ երկար բանակցութիւններէ յետոյ, յաջողեցաւ վերջապէս համաձայնիլ կարգադրութեան մը զոր հինգշաբթի օրն ելած կայս. Իրատէ մը վաւերացուց :

Տէրութեան ելեւմտից քիչ շատ հետաքրքրուող՝ հեռաւոր եւ մերձաւոր անձանց համար, կ'արժէ գիտնալ գոյացեալ համաձայնութեան գլխաւոր հիմունքն որք հետեւեալներն են .

Օսմ. Պանքային՝ կայսերական կառավարութեանն ունեցած պահանջքն որոշուած է 4,500,000 օսմ. ոսկի :

Կայս. կառավարութիւնը չրջաբերութեան պիտի հանէ 6 1/2 միլիոն օսմ. ոսկւոյ պարտաթուղթ, որոյ չորս ու կէս միլիոնը պիտի յատկացուի Պանքային պահանջից վճարման, իսկ մնացեալ երկու միլիոնը կայս. կառավարութեան տրամադրութեան ներքեւ պիտի մնայ, կամ զանազան պարտուց վճարման յատկացուելու եւ կամ որ եւ է կերպիւ արդիւնաւորապէս գործածուելու համար :

Այս 6 1/2 միլիոն ոսկւոյ պարտաթղթոց տարեկան տոկոսն է 5 առ 100 եւ գլխավճարը 1 առ 100, որով կայս. կառավարութիւնը տարին 390,000 ոսկի պիտի վճարէ այդ հաշուէն . այս գումարի վճարումն ապահովեալ է Մաքսատան հասոյթներով :

Գլխավճարի գումարին՝ այն է 65,000 ոսկւոյ վճարումը տեղի պիտի ունենայ ո'չ թէ վիճակահանութեան եղանակաւ, այլ տարուէ տարի հրապարակէն գնուելով նոյնքան գումարի պարտաթուղթ որ պիտի այրուի .

Օսմ. Պանքան՝ այս կարգադրութեամբ կայս. կառավարութեան պիտի վճարէ Մէկ Միլիոն օսմ. ոսկւոյ գումար մը, ընթացիկ հաշուով, 7 առ հարիւր տոկոսով :

Կայս. կառավարութիւնը յանձն կառնուածն տարի Օսմ. կայսերական Պանքային վճարել 75,000 աւան օսմ. ոսկի, որոյ 50 հազար ոսկին՝ իբր յանձնարարողէք և 25 հազար ոսկին՝ իբր հատուցումն Պանքային գաւառական մանածիւղերու վնասուց :

Այս կարգադրութեամբ կառավարութիւնն իւր ստիպողական ծախքերն հոգալու վիճակի մէջ պիտի դուրս . միւս կողմէ հրահանգ ղրկուած է գաւառացի որպէս զի ներկայ տարւոյ տրոց հաշւոյն գանձուած գումարներն ի պահեստի ունենան, որպէս զի առաջին հրամանին Կ. Պոլիս ղրկեն զայնս . այդ գումարներն պիտի յատկացուին սահմանադրւոյն վրայ գտնուած օսմ. զօրաց ցրուումն ծախուց եւ անոնց ուժիկներու վճարման :
Տ. Ա.

ՓՈՔՐ ԹՂԹԱԿՅՈՒԹԻՒՆՔ ՄԱՍԻՍԻ

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻԱ — Ճ. Է. Օ. «Արեւելք»ի բաժանորդագրին է 56 Քրանք : Ստացանք Ձեր մայիս 1 նամակն հանդերձ 3 տողաւով որ կ'արժէ 60 դահեկան . կը պարտիք դեռ 9 դահեկան :

Արտօնատէր Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ԻՐԱԳՐՈՅ